

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.61>

**ВПЛИВ ПРАВОПОРЯДКУ НА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ:
КОГНІТИВНИЙ ДИСОНАНС
ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
THE INFLUENCE OF LEGAL ORDER ON THE PRESENTATION OF EVIDENCE:
COGNITIVE DISSONANCE
AND ADMINISTRATIVE AND LEGAL CHARACTERISTICS**

Бліхар М.М.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

У статті проаналізовано вплив правопорядку на подання доказів в адміністративному судочинстві. Доведено, що правопорядок має консолідувальний вплив на суспільство, виступає гарантією дотримання прав і свобод людини. За умови дотримання вимог держави до поведінки людини, держава гарантує людині захист та певні блага. Відповідно, чим вищий рівень правопорядку в державі, тим нижчим є рівень правопорушень. У правовій державі вищим є рівень захищеності людини; навіть за умови порушення певних її прав і свобод, за зверненням до відповідних органів, вони будуть відновлені якнайшвидше. Одним із таких органів є суд, мета діяльності якого полягає у здійсненні правосуддя з метою відновлення справедливості та законності. Кожен з учасників судового процесу – позивач і відповідач, мають право подати дані, на підставі яких суд може зробити висновки про наявність чи відсутність у діяч (бездіяльності) сторін ознак правопорушення та змусити учасників судового процесу до вчинення певних дій. Безсумнівно, що кількість правопорушень нижча у тих країнах, де рівень правопорядку стабільно високий. Саме тому і кількість звернень до суду для відновлення порушених прав і свобод значно нижчий, ніж у тих країнах, де рівень правопорядку нижчий. У таких суспільствах значний відсоток населення усвідомлено буде свою поведінку відповідно до вимог закону, а відносно у системі «людина – держава» ґрунтуються на принципах законності, взаємної поваги, визнанні людини найбільшою цінністю держави. Обґрунтовано, що правопорядок безпосередньо впливає на подання доказів в адміністративному судочинстві, оскільки: щоразу збільшує кількість людей, які усвідомлено керуються у своїй поведінці вимогами закону, а, відповідно, ці люди не допускають у своїй професійній діяльності порушень закону або порушень щодо себе з боку публічної адміністрації; постійний розвиток законодавства, реформування вітчизняної правової системи сприяє виникненню необхідності у людини до поглиблення її правових знань.

Ключові слова: адміністративне судочинство, громадянське суспільство, доказування, доказ, правова держава, правопорядок, адміністративне право.

The article analyzes the influence of law and order on the presentation of evidence in administrative proceedings. It has been proven that law and order has a consolidating effect on society, acts as a guarantee of observance of human rights and freedoms. Provided that the state's requirements for human behavior are met, the state guarantees a person protection and certain benefits. Accordingly, the higher the level of law and order in the state, the lower the level of crimes. In a legal state, the level of human protection is higher; even if certain of her rights and freedoms are violated, they will be restored as soon as possible upon application to the relevant authorities. One of these bodies is the court, the purpose of which is to administer justice in order to restore justice and legality. Each of the participants in the legal process – the plaintiff and the defendant – has the right to submit data on the basis of which the court can draw conclusions about the presence or absence of signs of an offense in the actions (inaction) of the parties and force the participants in the legal process to take certain actions. There is no doubt that the number of crimes is lower in those countries where

the level of law and order is consistently high. That is why the number of appeals to court to restore violated rights and freedoms is much lower than in those countries where the level of law and order is lower. In such societies, a significant percentage of the population consciously builds their behavior in accordance with the requirements of the law, and relations in the “person – state” system are based on the principles of legality, mutual respect, recognition of a person as the greatest value of the state. It is substantiated that law and order directly affects the presentation of evidence in administrative proceedings, since: every time it increases the number of people who are consciously guided in their behavior by the requirements of the law, and, accordingly, these people do not allow violations of the law or violations against themselves by public authorities in their professional activities administration; constant development of legislation, reforming of the domestic legal system contributes to the emergence of the need for a person to deepen his legal knowledge.

Key words: administrative justice, civil society, proof, proof, rule of law, law and order, administrative law.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство не може існувати без певного правового порядку, який визначає правила взаємодії між його соціальними сферами, між людьми, між людиною і державою. Правопорядок можна трактувати як певний стан упорядкованості суспільного життя, який реалізується через дотримання і виконання переважною більшістю населення правових норм. Правопорядок найперше забезпечує стабільність існування держави та її можливість виконувати основні свої функції. «Відсутність правового порядку чинить руйнівний вплив на суспільство, унеможливує задоволення потреб, забезпечення інтересів та цілей. Це може виявлятися, насамперед, у незахищеності прав, свобод та інтересів громадян, загрози життю, здоров'ю та гідності людей, позбавленні гарантій соціального захисту і добробуту, у соціальному розшаруванні суспільства, свавілля з боку органів влади, недосконалості прийнятих законів та інших нормативно-правових актів, низькій якості діяльності правозастосовних органів і, нарешті, у неправомірній поведінці інших суб'єктів права. Тобто з позицій особи правовий порядок виступає передусім як засіб захисту її прав, свобод і законних інтересів. Він забезпечує охорону людини як від сваволі самої держави та її органів, так і від протиправних дій інших суб'єктів. Держава з цієї точки зору виступає як специфічне утворення, призначення якого полягає в забезпеченні стабільності та стійкого розвитку соціуму» [1, с. 232]. Якщо права і свободи охоронювані законом були порушені, то відповідно порушеним був і правопорядок. Для відновлення правопорядку передбачена можливість звернення до суду, навіть якщо порушником виступає держава через систему органів публічного адміністрування та їх посадових осіб, наділених конкретними повноваженнями. «Під органами публічного адміністрування слід розуміти систему органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, підприємств, установ, організацій, які наділені адміністративно-управлінськими функціями, та діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому, забезпечення прав і свобод громадян, а також сукупність цих адміністративно-управлінських дій і заходів, встановлених законом» [2, с. 6]. Завдяки цьому людина отримує захист від свавілля держави.

Аналіз дослідження проблеми. Досягнення обраної мети передбачає аналіз праць дослідників, тих хто тією чи іншою мірою вивчав проблематику впливу правопорядку на подання доказів в адміністративному судочинстві. Посилання на їхні праці та розробки будуть подані у тексті наукової розвідки з обґрунтуванням основ, що стали теоретико-методологічним підґрунтям цієї статті. З огляду на це, **мета** статті полягає у дослідженні адміністративно-правової характеристики впливу правопорядку на подання доказів.

Виклад основного матеріалу. Звернення до суду зобов'язує сторони судового процесу доводити власну позицію шляхом подання доказів. «Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи» [3]. Кожна зі сторін наділена правом подавати докази з метою захисту чи відновлення своїх прав і свобод – з одного боку, а з іншого – обґрунтування законності певної позиції суб'єкта владних повноважень. Це і є процес доказування. «Змістом предмету доказування слід вважати сукупність обставин, які обґрунтовують позовні вимоги, заявлені на предмет публічно-правового спору позивачем, третьою особою із самостійними вимогами; обґрунтовують відзив відповідача на позовну заяву проти наведених позивачем обставин і правових підстав позову; обґрунтовують відповідь позивача проти наведених відповідачем у відзиві на позовну заяву пояснень, міркувань та аргументів; обґрунтовують заперечення відповідача проти викладених позивачем вимог у відповіді на відзив; мають

інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення» [4, с. 74]. На думку В. Гордєєва та Н. Гураленко, «доказування в адміністративному судочинстві – це регламентований нормами Кодексу адміністративного судочинства України та обумовлений принципами рівності, змагальності, диспозитивності, офіційного з'ясування всіх обставин справи, презумпцією вини суб'єкта владних повноважень порядок збору та подання для аналізу суду інформації про певні події, дії або стан» [5, с. 116].

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – Кодекс) кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення. Скажімо, в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача. Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі.

У справах щодо застосування суб'єктом владних повноважень чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, зменшення розміру заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Підставами звільнення від доказування, згідно з Кодексом, визнаються:

1. Обставини, які визнаються учасниками справи, не підлягають доказуванню, якщо суд не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання. Обставини, які визнаються учасниками справи, зазначаються в заявах по суті справи, поясненнях учасників справи, їх представників;

2. Відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози, тяжкої обставини або обставини, визнаної у результаті зловмисної домовленості її представника з іншою стороною. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин вони доводяться в загальному порядку;

3. Обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування;

4. Обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом;

5. Обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені;

6. Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою;

7. Правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду;

8. Обставини, встановлені рішенням третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, підлягають доказуванню в загальному порядку при розгляді справи судом.

У Кодексі [3] визначено вимоги, яким повинні відповідати докази, щоб суд прийняв їх до розгляду та врахував при ухваленні рішення. Сюди відносять: 1. Належність доказів. Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування; 2. Допустимість доказів. Суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування; 3. Достовірність доказів. Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи; 4. Достатність доказів. Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу

дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.

Стаття 79 Кодексу визначає особливості подання доказів. Так, учасники справи подають докази у справі безпосередньо до суду. Позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом із поданням позовної заяви. Відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом із поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи.

Якщо доказ не може бути поданий у встановлений законом строк з об'єктивних причин, учасник справи повинен про це письмово повідомити суд та зазначити: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк. Учасник справи також повинен надати докази, які підтверджують, що він здійснив усі залежні від нього дії, спрямовані на отримання відповідного доказу.

У випадку визнання поважними причин неподання учасником справи доказів у встановлений законом строк суд може встановити додатковий строк для подання вказаних доказів. У випадку прийняття судом відмови сторони від визнання обставин суд може встановити строк для подання доказів щодо таких обставин. Якщо зі зміною предмета або підстав позову або поданням зустрічного позову змінилися обставини, що підлягають доказуванню, суд залежно від таких обставин встановлює строк подання додаткових доказів.

Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, що їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї. Копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними. Докази, які не додані до позовної заяви чи до відзиву на неї, подаються через канцелярію суду з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або в судовому засіданні з клопотанням про їх приєднання до матеріалів справи.

Власне, зважаючи на викладені вище аспекти доказування і вимоги до доказів, ми можемо говорити про когнітивний дисонанс, тобто виникнення певного дискомфорту через суперечливість між поведінкою учасників процесу, де кожен вважає свою позицію правильною як з погляду моралі, так і закону [6; 7, р. 132–143]. Докази і доказування в адміністративному процесі мають вплив на правопорядок як і правопорядок впливає на подання доказів. Ці взаємовпливи сприяють: зміцненню правопорядку в державі; знижує рівень правопорушень у сфері публічного адміністрування; через виявлення проблемних питань, що супроводжують адміністративний процес, спонукає законодавця до вдосконалення законодавства у даній сфері; підвищує рівень правових знань, правової культури та правосвідомості учасників процесу; допомагає виявити та усунути неефективні механізми в діяльності публічної адміністрації.

Висновки. Для того, щоб відслідкувати вплив правопорядку на подання доказів, вважаємо за доцільне звернутися до функцій, які виконує правопорядок в суспільстві. Такими функціями є: стабілізаційна, компромісна, інтегральна, корекційна, виховна. Стабілізаційна функція сприяє забезпеченню збереження наявної та подальшого поступального розвитку правової системи та певним чином допомагає їй протистояти негативним правовим явищам, які існують в суспільстві та державі. Функція, що сприяє злагожденню правових конфліктів на загальноправовому рівні, пошуку компромісів, що задовільняють усі сторони конфлікту, має назву компромісна. Інтегральна – це функція, яка допомагає координувати зовнішні зв'язки права з іншими системами суспільства. Корекційна функція відповідає за своєчасність реакції та корегування зв'язків на різних рівнях правового порядку. Виховна ж функція безпосередньо впливає на правосвідомість суб'єктів правовідносин, стимулюючи їх до правомірної поведінки. Відтак, правопорядок безпосередньо впливає на подання доказів в адміністративному судочинстві, оскільки: щоразу збільшує кількість людей, які усвідомлено керуються у своїй поведінці вимогами закону, а, відповідно, ці люди не допускають у своїй професійній діяльності порушень закону або порушень щодо себе з боку публічної адміністрації; постійний розвиток законодавства, реформування вітчизняної правової системи сприяє виникненню необхідності у людини до поглиблення її правових знань. Тобто знання людиною своїх прав та обов'язків, шляхів їх відновлення, у

разі порушення, дозволяє вирішувати суперечки на досудовому етапі, що в разі зменшує необхідність звернення до суду; через виховну функцію правопорядку в людини формується повага до держави в особі публічної адміністрації та її посадових осіб, а публічна адміністрація своєю діяльністю реалізовує захисну функцію держави. Врешті решт, ці три тези формують правила взаємовідносин у системі «людина – держава» на засадах верховенства права, рівності, гуманізму та взаємної поваги.

Список використаної літератури

1. Подорожна Т., Овчаренко О. Національна безпека та конституційний правопорядок як чинники забезпечення прав людини. *Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції*: збірн. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 червня 2019 р.). Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 232–240.
2. Бандурка О.М. Адміністративний процес України: монографія. Харків: ХНУВС, Майдан, 2019. 422 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
4. Джафарова М.В. Окремі питання доказування в адміністративному судочинстві в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 69–75. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.10>.
5. Гордєєв В.В., Гураленко Н.А. Основні особливості адміністративного судочинства. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2021. № 4 (74). С. 112–117. <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.4.17>.
6. Alshwabkeh Faisal, Almajali Mohmmad Husien. The influence of the jurisprudence administrative on the Cancellation Case; “Analytical study”. *Heliyon*. 2021. Vol. 7. Iss. 3. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06471>.
7. Frumarová K. Evidence in administrative proceedings – proof by audio-visual record, proof by the content of the website and other means of proof lacking an explicit regulation in the Code of Administrative Procedure. *Institutiones Administrationis – Journal of Administrative Sciences*. 2020. Vol. 2. Iss. 1. P. 132–143. <https://doi.org/10.54201/iajas.v2i1.31>.